

Roman Archaeology

Code: 100733
ECTS Credits: 6

Degree	Type	Year	Semester
2500241 Archaeology	OT	3	0
2500241 Archaeology	OT	4	0
2503702 Ancient Studies	OT	4	0

The proposed teaching and assessment methodology that appear in the guide may be subject to changes as a result of the restrictions to face-to-face class attendance imposed by the health authorities.

Contact

Name: Nuria Romaní Sala
Email: Nuria.Romani@uab.cat

Use of Languages

Principal working language: catalan (cat)
Some groups entirely in English: No
Some groups entirely in Catalan: Yes
Some groups entirely in Spanish: No

Teachers

Nuria Romaní Sala

Prerequisites

No hi ha prerequisites

Objectives and Contextualisation

Aquesta assignatura forma part de la Menció d'Arqueologia Clàssica dins del Grau d'Arqueologia. El seu objectiu es aprofundir en la visió de conjunt de l'arqueologia romana i en les seves potencialitats per al coneixement històric del món antic.

Competences

- Archaeology
- Contextualizing and analysing historical processes.
- Developing critical thinking and reasoning and communicating them effectively both in your own and other languages.
- Managing the main methods, techniques and analytic tools in archaeology.
- Students must be capable of applying their knowledge to their work or vocation in a professional way and they should have building arguments and problem resolution skills within their area of study.
- Students must be capable of collecting and interpreting relevant data (usually within their area of study) in order to make statements that reflect social, scientific or ethic relevant issues.
- Students must be capable of communicating information, ideas, problems and solutions to both specialised and non-specialised audiences.

- Students must develop the necessary learning skills to undertake further training with a high degree of autonomy.
- Students must have and understand knowledge of an area of study built on the basis of general secondary education, and while it relies on some advanced textbooks it also includes some aspects coming from the forefront of its field of study.

Ancient Studies

- Dominate the use of specific instruments, with special attention to digital tools, for analysing the ancient world.
- Students must develop the necessary learning skills to undertake further training with a high degree of autonomy.
- Students must have and understand knowledge of an area of study built on the basis of general secondary education, and while it relies on some advanced textbooks it also includes some aspects coming from the forefront of its field of study.
- Use techniques of compilation, organisation and use of information and documentation related to Antiquity with precision.

Learning Outcomes

1. Applying both knowledge and analytical skills to the resolution of problems related to their area of study.
2. Applying proper techniques and analytical tools in case studies.
3. Autonomously searching, selecting and processing information both from structured sources (databases, bibliographies, specialized magazines) and from across the network.
4. Carrying out oral presentations using appropriate academic vocabulary and style.
5. Effectively expressing themselves and applying the argumentative and textual processes of formal and scientific texts.
6. Identifying main and supporting ideas and expressing them with linguistic correctness.
7. Identifying the characteristic methods of Archaeology and its relationship with the historical analysis.
8. Identifying the context of the historical processes.
9. Identifying the specific methods of archaeology and their relationship with the historical analysis.
10. Locating the information in a secondary bibliography.
11. Mastering and identifying the history of immediate environment.
12. Mastering the Universal Ancient History.
13. Mastering the diachronic structure of the past.
14. Mastering the relevant languages to the necessary degree in the professional practice.
15. Recognising the importance of controlling the quality of the work's results and its presentation.
16. Submitting works in accordance with both individual and small group demands and personal styles.
17. Transmitting the results of archaeological research and clearly communicating conclusions in oral and written form to both specialised and non-specialised audiences.
18. Using computing tools, both basics (word processor or databases, for example) and specialised software needed in the professional practice.
19. Using suitable terminology when drawing up an academic text.
20. Using the specific interpretational and technical vocabulary of the discipline.

Content

1. Arqueologia dels orígens de Roma
 - 1.1 La topografia natural de Roma i els primers assentaments
 - 1.2 Els processos formatius de la ciutat entorn al segle VIII aC
 - 1.3 La monarquia llatino-sabina del segle VII aC: entre l'arqueologia i la tradició
 - 1.4 Tarquini Prisc i l'inici de la monarquia etrusca
 - 1.5 El període servia: reformes i consolidació

- 1.6 Tarquini el Superb i l'esplendor del registre arqueològic

- 2. L'expansió colonial de Roma a Itàlia i la constitució dels primers models de la ciutat romana
 - 2.1 Les *Coloniae Latinae*
 - 2.2 Les *Coloniae civium Romanorum*
 - 2.3 El segle II aC i la crisi del model colonial
 - 2.4 Consolidació urbana a la Itàlia tardorepublicana

- 3. La ciutat i els seus components en època imperial romana
 - 3.1 El fòrum i els seus edificis públics: *basilica*, criptopòrtics
 - 3.2 Els macella
 - 3.3 Els carrers i els serveis públics
 - 3.4 L'energia i els sistemes d'elevació de l'aigua
 - 4. L'arqueologia com a font per a l'estudi de l'economia i la tecnologia, de la societat i de la ideologia al món antic. Alguns exemples
 - 4.1 L'arqueologia del territori. La centuriació. Vil·les i explotació agrària
 - 4.2 L'arqueologia de l'artesanat
 - 4.3 L'arqueologia de l'aigua
 - 4.4 L'arqueologia funerària
 - 4.5 El poder de les imatges. Les imatges enteses com a mitjà de comunicació social

Methodology

- 1.- Activitats a l'aula: classes magistrals (exposicions amb suport de presentacions de power point) i eventualment converses a classe sobre els temes tractats i la bibliografia treballada.

- 2.- Treball en grup: cada alumne participarà en un treball d'equip (2-3 persones) que se centrarà, a partir de la bibliografia, en un aspecte relacionat amb l'arqueologia romana no tractat específicament a classe (es podrà escollir, entre d'altres, algun dels temes de l'apartat 4 del programa de continguts de l'assignatura). L'objectiu del treball serà analitzar el coneixement que les fonts històriques aporten del tema escollit i analitzar com l'arqueologia ha enriquit el coneixement temàtica en qüestió.

Amb el resultat d'aquest treball cada equip prepararà una sessió d'uns 20 minuts, que s'exposarà en una presentació oral a l'aula (es podrà utilitzar PowerPoint o altres mitjans audiovisuals de suport).

- 3.- Sortides de Camp: Desplaçament a un jaciment arqueològic relacionat amb la temàtica de l'assignatura i redacció d'un treball recollint la informació obtinguda in situ sobre el mateix tant pel que fa a les restes arqueològiques analitzades com al seu estat de conservació i si és el cas a la seva museització.

- 4.- Activitat Autònoma. Es proporciona una bibliografia seleccionada sobre els temes del programa que ha de servir a l'alumne per consolidar el coneixement sobre el contingut de l'assignatura i eventualment ampliar les exposicions fetes a classe.

Activities

Title	Hours	ECTS	Learning Outcomes
Type: Directed			
Activitats a l'aula	38	1.52	11, 13, 12, 8, 7, 9, 20
Type: Supervised			
Sortida de camp	10	0.4	2, 1, 5, 19, 6, 10, 16, 15, 17, 20, 18
Treball en grup	10	0.4	2, 3, 14, 5, 4, 19, 6, 16, 15, 17, 20, 18
Type: Autonomous			
Activitat autònoma	87.4	3.5	3, 11, 13, 12, 8, 9, 10

Assessment

Les competències d'aquesta assignatura seran avaluades mitjançant: 2 exàmens, presentacions públiques de treballs en equip i el treballs individuals.

El sistema d'avaluació s'organitza en 2 mòduls obligatoris i un mòdul optatiu, cadascun dels quals té assignat un pes específic en l'avaluació final:

Mòdul de proves escrites: es faran dues proves escrites, una corresponent a l'apartat 1 i 2 del programa i l'altra corresponent a l'apartat 3. El pes global d'aquest mòdul serà del 70%, 35% per cada examen.

Mòdul de realització i presentació del treball en equip. El pes global d'aquest mòdul serà del 30%.

OPTATIU: Mòdul d'entrega de treball conclusiu de la visita de camp. El lliurament d'aquest treball podrà sumar 0,5 punts a la nota final de l'assignatura.

Reavaluació: Tots els elements avaluable es podran recuperar en les dates de reavaluació fixades per la facultat. És la responsabilitat de cadascú saber la data que li correspon fer la reavaluació.

En cas que l'estudiant realitzi qualsevol irregularitat que pugui conduir a una variació significativa de la qualificació d'un acte d'avaluació, es qualificarà amb 0 aquest acte d'avaluació, amb independència del procés disciplinari que s'hi pugui instruir. En cas que es produeixin diverses irregularitats en els actes d'avaluació d'una mateixa assignatura, la qualificació final d'aquesta assignatura serà 0.

Assessment Activities

Title	Weighting	Hours	ECTS	Learning Outcomes
Proves escrites	70%	4	0.16	2, 1, 11, 13, 12, 5, 19, 8, 7, 9, 6, 10, 17, 20
Treball en equip	30%	0.45	0.02	2, 3, 14, 5, 4, 19, 9, 6, 16, 15, 17, 20, 18
Treball individual (visita)	Treball complementari (+0,5 punts)	0.15	0.01	3, 5, 19, 6, 16, 15, 17, 20, 18

Bibliography

BIBLIOGRAFIA GENERAL. Selecció (obres generals i clàssiques de consulta)

Princeps etruscs. Entre Orient i Occident. Fundació "La Caixa". Barcelona, 2008.

Les thermes romains. Actes de la table ronde (Rome, 1988).Ecole française de Rome, 1991

ADAM, Jean-Pierre; *La construction romaine. Matériaux et techniques.* Paris, 1984.

BALTY, Jean-Charles; *Curia ordinis. Recherches d'architecture et d'urbanisme antique sur les curies provinciales du monde romain.* Bruxelles, 1991.

BIANCHI BANDINELLI, Ranuccio; *Roma. Centro del poder.* Madrid, 1970 (reeditat diverses vegades).

BIANCHI BANDINELLI, Ranuccio; *Roma: El fin del arte antiguo.* Madrid, 1971 (reeditat diverses vegades).

CAGNAT, René ; CHAPOT, Victor; *Manuel d'archéologie romaine.* 2 vols., Paris 1916-1920.

CARANDINI, Andrea; RICCI, Andreina (eds.); *Settefinestre. Una villa schiavistica nell'Etruria romana.* 3 vols. Modena, 1985.

CARANDINI, Andrea; *Schiavi in Italia. Gli strumenti pensanti dei Romani fra tarda Repubblica e medio Impero.* Roma, 1988.

CLAVEL-LEVEQUE, Monique; Almudena OREJAS; *Atlas historique des cadastres d'Europe II.* Luxembourg (Office de publications officiels des Communautés européennes), 2002.

COARELLI, Filippo; *Roma. Guide archeologiche Laterza.* Roma, 1985

CREMA, Luigi; *Architettura romana.* Enciclopedia classica, XII. Torino, 1959.

CREMA, Luigi; "L'architettura romana nell'età della repubblica" *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, I, 4, Berlin, 1973, p. 633-660.

DARENBERG, Charles; SAGLIO, Edmond; POTTIER, Edmond (eds.); *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines d'après les textes et les monuments.* 5 vols., Paris, 1877-1919.

DE ALBENTIS, Emidio; *La casa dei romani.* Milano, 1990.

GARCIA Y BELLIDO, Antonio; *Arte romano.* Madrid, 1972.

GOLVIN, Jean Claude; *L'ampitheatre romain. Essai sur la théorisation de sa forme et ses fonctions.* Paris, 1988.

GRENIER, Albert; *Manuel d'archéologie gallo-romaine.* 4 vols., Paris, 1931-1960.

GROS, Pierre; *Architecture et société à Rome et en Italie centromeridionale aux deux derniers siècles de la République.* Col. Latomus. Bruxelles, 1978 (Edició italiana: Roma, 1987).

GROS, Pierre; *L'architecture romaine , du debut du IIIe. Siècle av. J.-C. à la fin du Haut-Empire. 1. Les monuments publics.* Paris, 1996.

GROS, Pierre; *L'architecture romaine, du debut du IIIe. Siècle av. J.-C. à la fin du Haut-Empire. 2. Maisons, palais, villas et tombeaux.* Paris, 2001.

JOHNSTON, David E. *Roman villas.* Aylesbury, 1979.

LUGLI, Giuseppe; *La tecnica edilizia romana.* Roma, 1957.

KRAUTHEIMER, Richard; *Early Christian and Byzantine Architecture.* Harmondsworth, 1965.

MIELSCH, Harald; *La villa romana.*Munic, 1987 (ed. alem.). (Ed. ital.: Florencia, 1990).

NIELSEN, Inge; *Thermae balnea. The Architecture and Cultural History of Roman Public Baths*. Aarhus (Dinamarca), 1990.

TCHERNIA, André; *Le vin de l'Italie romaine*. École Française de Rome. Roma, 1986.

TCHERNIA, André; *Les Romains et le commerce*. Naples, 2001

TORELLI, Mario; "Edilizia pubblica in Italia centrale tra guerra sociale ed età augustea. Ideologie e classi sociali". *Les bourgeoisies municipales italiennes aux 2. et 1. siècles av. J.C.* (Napoli, 1981). Paris, 1983, p. 241-250.

VON HESBERG, Henner; *Monumenta. I sepolcri romani e la loro architettura*. Milano, 1992.

ZANKER, Paul; *Pompei. Società, immagini urbane e forme dell'abitare*. Roma, 1993.

ZANKER, Paul; *Augusto y el poder de las imágenes*. Alianza Editorial, 1992

ZANKER, Paul; *Un arte per l'Impero. Funzione e intenzione delle immagini nel mondo romano*. Milano, 2002

BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

1. Arqueologia dels orígens de Roma

Alessandri, L. (2013b). *Latium Vetus in the Bronze Age and Early Iron Age/Il Latium Vetus nell'età del Bronzo e nella prima età del Ferro*. Col. BAR International Series Arcehopress. Oxford
https://www.academia.edu/5212742/Latium_Vetus_in_the_Bronze_Age_and_Early_Iron_Age_II_Latium_vetus_ne
. Especialment «3.192-Roma, Roma», p. 369-390 <https://www.academia.edu/5212222/Roma>

Carafa, P. (2000). «I contesti archeologici dell'età romulea e della prima età regia» a Carandini, A. (ed.) *Roma. Romolo, Remo e la fondazione della città (catàleg de l'exposició. Roma, Museo Nazionale Terme di Diocleziano, 8 de juny al 29 d'octubre del 2000)*. Electa Milano; Roma, p. 68-73

Carandini, A. (coord.) (2000). *Roma. Romolo, Remo e la fondazione della città (catàleg de l'exposició. Roma, Museo Nazionale Terme di Diocleziano, 8 de juny al 29 d'octubre del 2000)*. Electa Milano; Roma

Carandini, A. (2007). *Roma, il primo giorno*. Col. Robinson. Letture. GLF editori Laterza. Roma

Carandini, A. (2014). *La Fundación de Roma contada por Andrea Carandini*. Col. Arqueología (Bellaterra). Bellaterra. Barcelona

Cristofani, M. (coord.) (1990). *La grande Roma dei Tarquini. Catalogo della mostra (Roma, Palazzo delle Esposizioni, 12 giugno-30 settembre 1990)*. L'Erma di Bretschneider. Roma

Filippi, D. (2007-2008). «Dalla domus Regia al Foro. Depositi di fondazione e di obliterazione nella prima età regia» a Bartoloni, G.; Benedettini, M. G. (eds.). *Sepolti tra i vivi/Buried among the living. Evidenza ed interpretazione di contesti funerari in abitato, Convegno Internazionale (Roma, 26-29 aprile 2006). Scienze dell'Antichità 14*. Università degli studi di Roma «La Sapienza». Roma, p. 617-638
https://www.academia.edu/4919053/Dalla_domus_Regia_al_Foro_depositi_di_fondazione_e_di_obliterazione_nel

Fulminante, F. (2014). *The Urbanisation of Rome and Latium Vetus. From the Bronze Age to the Archaic Era*. Cambridge University Press. Cambridge, especialment «The City level: Rome from small Bronze Age village to the great city of the Archaic Age», p. 66-104

Martínez-Pinna, J. (2009). *La Monarquía romana arcaica*. Col. Instrumenta (Universitat de Barcelona). Publicacions i Edicions Universitat de Barcelona. Barcelona, si voleu aprofundir més en la part històrica de la monarquia etrusca

Pallottino, M. (1993). *Origini e storia primitiva di Roma*. Col. Orizzonti della storia. Rusconi. Milano

Torelli, M. (2007). «L'urbanistica di Roma regia e reppublicana» a Gros, P.; Torelli, M. (eds.). *Storia dell'urbanistica. Il mondo romano*. Col. Grandi opere (Laterza). GLF. Editoriale Laterza. Bari, p. 81-157, especialment subapartats «1.I primordi della città», p. 81-91, i «2. La "grande Roma" dei Tarquini», p. 92-106

2. L'expansió colonial de Roma a Itàlia i la constitució dels primers models de la ciutat romana

Obres generals:

Berry, J. (2016). «Urbanization» a *A Companion to Roman Italy*. John Wiley & Sons, Ltd, p. 289-307. Amb accés des de la UAB a la Wiley Online Library: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781118993125.ch15/summary>

Conventi, M. (2004). *Città romane di fondazione*. L'Erma di Bretschneider. Roma

Cooley, A. E. (coord.) (2016). *A Companion to Roman Italy*. John Wiley & Sons. Chichester. Amb accés des de la UAB a la Wiley Online Library: <http://onlinelibrary.wiley.com/book/10.1002/9781118993125>

Sommella, P. (1988). *Italia antica. L'urbanistica romana*. Guide allo studio della civiltà romana. Jouvence. Roma

Torelli, M. (2007). «L'Italia romana in età repubblicana» a Gros, P.; Torelli, M. (eds.). *Storia dell'urbanistica. Il mondo romano*. Grandi opere (Laterza). GLF. Editoriale Laterza. Bari, p. 158-198

Alba Fucens:

Liberatore, D. (2004). *Alba Fucens. Studi di storia e di topografia*. Edipuglia. Bari

Mertens, J. (coord.) (1969a). *Alba Fucens II. Rapports et études présentés par J. Mertens*. Etudes de philologie, d'archéologie et d'histoire anciennes. Centre belge de recherches archéologiques en Italie centrale et méridionale-Academia Belgica. Roma-Brussel·les

Mertens, J. (coord.) (1969b). *Alba Fucens I. Rapports et études présentés par J. Mertens*. Etudes de philologie, d'archéologie et d'histoire anciennes. Centre belge de recherches archéologiques en Italie centrale et méridionale-Academia Belgica. Roma-Brussel·les

Bantia (Banzi):

Giuseppe, H. d. (2009). «Un Romanus sacerdos evergete a Bantia. Contributi epigrafici e archeologici alla storia della città» a *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 169, p. 231-244.

https://www.academia.edu/1342199/UN_ROMANIUS_SACERDOS_EVERGETE_A_BANTIA_CONTRIBUTI_EPIG

Brixia (Brescia)

Rossi, F. (coord.) (2014). *Un luogo per gli dei. L'area del Capitolium a Brescia*. All'Insegna del Giglio. Florència

<https://www.bresciamusei.com/capitolium.asp>

Cosa:

Brown, F. E.; Lawrence, M. (1951). *Cosa I. History and topography*. American Academy in Rome. Roma

Brown, F. E.; Richardson, E.; Richardson Jr., L. (1960). *Cosa II. The temples of the Arx*. American Academy in Rome. Roma

Brown, F. E.; Richardson, E.; Richardson Jr., L. (1993). *Cosa III. The buildings of the forum: colony, municipium, and village*. American Academy in Rome. Roma

Fentress, E.; Perkins, P. (2016). «Cosa and the Ager Cosanus» a *A Companion to Roman Italy*. John Wiley & Sons, Ltd, p. 378-400. Amb accés des de la UAB a la Wiley Online Library:
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781118993125.ch19/pdf>

Dyson, S. L. (2013). «Cosa» a Evans, J. D. (ed.) *A Companion to the Archaeology of the Roman Republic*. Blackwell Publishing Ltd, p. 472-484. Amb accés des de la UAB a la Wiley Online Library:
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781118557129.ch30/pdf>

McCann, A. M. (2002). *The Roman Port and Fishery of Cosa. A short Guide*. American Academy in Rome. Roma

Ostia:

DeLaine, J. (2016). «Ostia» a *A Companion to Roman Italy*. John Wiley & Sons, Ltd, p. 417-438. Amb accés des de la UAB a la Wiley Online Library: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781118993125.ch21/pdf>

Pavolini, C. (2006). *Ostia*. Col. Guide Archeologiche Laterza, 11. Editori Laterza. Roma-Bari

Norba (Norma Latina)

Quilici Gigli, S. (2012). «Norba. La topografia del sacro» a *Ostraka*, 2012, p. 411-419.
https://www.academia.edu/14881034/Norba_la_topografia_del_sacro

Quilici Gigli, S. (2014). «Edilizia privata medio-tardo repubblicana: documentazione da Norba» a Martínez, J. M. Á.; Nogales, T.; Rodà, I. (eds.). *Centro y Periferia en el Mundo Romano. Actas XVIII Congreso Internacional Arqueología Clásica*, vol. 2. Museo Nacional de Arte Romano. Mérida, p. 1055-1058.

Quilici Gigli, S. (coord.) (2016). *Norba. Edilizia privata e viabilità*. Atlante Tematico di Topografia Antica. L'Erma di Bretschneider. Roma.
https://www.academia.edu/31062648/Norba_.Edilizia_privata_e_viabilit%C3%A0.ATLANTE_TEMATICO_DI_T

<http://www.anticanorba.com/>

Posidonia-Paestum:

Gualtieri, M. (2013). «Greeks, Lucanians and Romans at Poseidonia/Paestum (South Italy)» a Evans, J. D. (ed.) *A Companion to the Archaeology of the Roman Republic*. Blackwell Publishing Ltd, p. 369-386.

Greco, E.; Theodorescu, D.; Bragantini, I. (coords.) (1980-2008). *Poseidonia-Paestum*. École Française de Rome. Roma.

Greco, E. (2000). «Poseidonia-Paestum» a Vauchez, A. (ed.) *Lieux sacrés, lieux de culte, sanctuaries. Approches terminologiques, méthodologiques, historiques et monographiques*. École Française de Rome. Roma, p. 81-94. <https://www.academia.edu/3651303/Poseidonia-Paestum>

3. La ciutat romana i els seus elements

Obres generals:

Gros, Pierre (2001). *L'architecture romaine, du debut du IIIe. Siècle av. J.-C. à la fin du Haut-Empire. Vol 1. Les monuments publics*. Paris.

Gros, Pierre (2001). *L'architecture romaine, du debut du IIIe. Siècle av. J.-C. à la fin du Haut-Empire. Vol. 2. Maisons, palais, villas et tombeaux*. Paris.

El fòrum i els seus edificis públics:

[Il Museo dei Fori Imperiali nei Mercati di Traiano](#). Milano : Electa ; Roma: Comune di Roma. Sovrintendenza ai beni culturali, 2007

Balty, Jean-Charles (1991). *Curia ordinis. Recherches d'architecture et d'urbanisme antique sur les curies provinciales du monde romain*. Bruxelles.

Etxebarria; Alaitz (2008). *Los foros romanos republicanos en la Italia centro-meridional tirrena: origen y evolución formal*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas; Roma : Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma.

Meneghini, Roberto (2009) *I Fori imperiali e i mercati di Traiano: storia e descrizione dei monumenti alla luce degli studi e degli scavi recenti*. Roma: Libreria dello stato

Els **macella**

Holleran, Claire (2012). *Shopping in Ancient Rome. The Retail Trade in the Late Republic and the Principate*, Oxford: Oxford University Press

Torrecilla Aznar, Ana (2007). *Los macella en la hispania romana: estudio arquitectónico, funcional y simbólico*. Universidad Autónoma de Madrid. Departamento de Prehistoria y Arqueología. Tesis doctoral inédita. <https://repositorio.uam.es/handle/10486/3141>

Ungaro, Lucrezia; Del Moro, Maria Paola; Vitti, Massimo (cur.) (2010). Roma: Palombi

Els carrers i els serveis públics

Alba, M. (2000). «Datos para la reconstrucción diacrónica del paisaje urbano de *Emerita*. Las calles porticadas desde la etapa romana a la visigoda» a *Mérida. Excavaciones arqueológicas 2000. Memoria*, 6, p. 371-396

Alba, M. (2001). «Apuntes sobre la red de aguas de Mérida en época romana» a *Mérida. Ciudad y patrimonio. Revista de arqueología, arte y urbanismo*, 5, p. 59-78

Ballet, P.; Dieudonné-Glad, N.; Saliou, C. (2008). *La rue dans l'Antiquité. Définition, aménagement, devenir*. Col. Archéologie & Culture. Presses Universitaires de Rennes (Poitiers, 7-9 setembre 2006). Rennes

Desbordes, J.-M.; Loustaud, J.-P. (1990). «Limoges (Haute-Vienne). Augustoritum, Civitas Lemovicum» a *Villes et agglomérations urbaines antiques du Sud-Ouest de la Gaule*, p. 110-121

Favro, D. (1994). «The Street Triumphant: The Urban Impact of Roman Triumphal Parades» a Çelik, Z.; Favro, D.; Ingersoll, R. (eds.). *Streets. Critical perspectives on public space*. University of California Press. Berkeley-London, p. 151-164

Hartnett, J. (2003). *Streets and Society in Roman Italy*. Ph.D. University of Michigan

Hodge, A. T. (1992). «Urban distribution» a *Roman aqueducts and water supply*. Duckworth. Londres, p. 273-303

Jansen, G. C. M. (1998). «Systems for the disposal of waste and excreta in roman cities. The situation in *Pompeii, Herculaneum and Ostia*» a Dupré, X.; Remolà, J. A. (eds.). *Sordes Urbis. La eliminación de residuos en la ciudad romana*. Col. Bibliotheca Italica. Monografías de la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma, 24. L'Erma di Bretschneider. Roma, p. 37-49

Jansen, G. C. M. (2000). «Urban water transport and distribution» a Wikander, Ö. E. (ed.) *Handbook of ancient water technology*. Brill. Leiden-Boston-Köln, p. 103-125

Robinson, O. F. (1992). «Streets and Throughfares» a *Ancient Rome. City Planning and administration*. Routledge. London-New York, p. 59-79

Romani, N. (2012). *Carrers i serveis viaris a les ciutats romanes del conventus Tarraconensis (s. II aC-VI dC). Evolució i tècniques constructives*. Universitat Autònoma de Barcelona; Institut Català d'Arqueologia Clàssica.

Saliou, C. (2002). «Le nettoyage des rues dans l'Antiquité: fragments de discours normatifs» a Ballet, P.; Cordier, P.; Dieudonné-Glad, N. (eds.). *La ville et ses déchets dans le monde romain: Rebutts et recylcages*. Col. Archéologie et Histoire Romaine, 10 (19-21 setembre 2002). Poitiers, p. 37-49

L'energia i els sistemes d'elevació de l'aigua

Bonnin, J. (1984). *L'eau dans l'antiquité. L'hydraulique avant notre ère*. Col. Collection de la Direction des Études et Recherches d'Électricité de France, 47. Editions Eyrolles. Paris

Landels, J. G. (1978). *Engineering in the Ancient World*. University of California Press. Berkeley-Los Angeles

Tölle-Kastenbein, R. (1990). *Archeologia dell'acqua. La cultura idraulica nel mondo classico*. Col. Biblioteca di archeologia. Longanesi & C. Milano, 278 p.

Wikander, Ö. (coord.) (2000). *Handbook of ancient water technology*. Brill. Leiden-Boston-Köln